

Рютін В.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри військової підготовки НУЦЗ України, Рютіна Д.М., слухачка магістратури соціально-психологічного факультету НУЦЗ України

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ВІЙСЬКОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ КАФЕДРИ ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Військовий стан в Україні, введений через широкомасштабну агресію росії, суттєво впливає на зміст і якість реформ у секторі безпеки і оборони нашої держави. Ставляться нові вимоги до кількісних та якісних показників військової організації та до моральних і психологічних рис особистості військовослужбовця. Впроваджуються нові підходи щодо підготовки військовослужбовців. У цьому контексті особливу увагу привертає студентська молодь, яка прагне долучитися до захисту України. Одним з варіантів такої участі є навчання на кафедрі військової підготовки, що регламентується сучасною нормативно-правовою базою [1,2,3].

Теоретичний аналіз та практичне дослідження психологічних і педагогічних умов процесу військової соціалізації студентів ми здійснювали на кафедрі військової підготовки Національного університету цивільного захисту України. Вибірку нашого дослідження склали студенти першого та другого років навчання. Загальна кількість вибірки складає 140 осіб, студентів першого року - 50 осіб, студентів другого року навчання - 90 осіб. Основним методом дослідження є анкетування та експрес-опитування. Вибір даних методів був обумовлений наступними вимогами: оперативність, доступність та відповідність можливостей респондентів до умов опитування.

Нами були визначені три основні проблемні блоки питань (демографічний, особистісний військово-орієнтовний та кафедральний), які співвідносяться з психолого-педагогічними умовами військової соціалізації (*демографічні, індивідуально-психологічні та умови навчання на кафедрі*). Основним інструментарієм проведеного дослідження є розроблена нами анкета.

Результати анкетування представлені нами нижче за відповідними блоками та на кожному році навчання окремо. Здійснено порівняльний аналіз проблемних питань за кожним блоком між роками навчання студентів кафедри військової підготовки Національного університету цивільного захисту України.

Аналіз даних дозволяє інтерпретувати їх наступним чином: переважна більшість студентів першого року навчання на кафедрі військової підготовки віком 18-20 років. Кількість студентів чоловічої статі (71%) майже втричі більше ніж жіночої статі (29%). Кількість студентів з міст та сіл майже однакова, відповідно 55% та 45% (Таблиця 1).

Таблиця 1

Демографічна складова першокурсників (у відсотках)

Вік	18-20	21-25	25-30	30-40
	88%	12%	-	-
Стать	Чоловіча		Жіноча	
	71%		29%	
Місце проживання	Місто		Село (селище міського типу)	
	55%		45%	
Родина	Службовців	Робітників	Селян	Військовослужбовців
	6%	65%	-	4%
	Підприємців		Інше	
	12%		13%	
Рід діяльності	Навчання	Праця	Навчання і праця	Інше
	66%	1%	33%	-
Хто оплачує навчання	Особисто	Батьки	Особисто я та батьки	Інше
	17%	69%	14%	-

Привертає увагу соціальне походження студентів: 65% студентів походять з родин робітників, дуже мала кількість з сімей військовослужбовців – 4%. Характерною ознакою студентської молоді першого року навчання є те, що 33% з них поєднують і навчання і працю. У той же час оплату за навчання на кафедрі у 69% студентів здійснюють лише батьки. З цього можна зробити висновок, що саме батьки здійснюють фінансову підтримку процесу військової соціалізації своїх дітей.

Розглянемо особистісно-військову орієнтованість студентів першого курсу кафедри військової підготовки Національного університету цивільного захисту України. Дані представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Вплив на рішення студентів щодо вступу на кафедру військової підготовки

	Особисте рішення	Батьки	Друзі	Інше
Хто вплинув на рішення щодо вступу	93%	4%	-	3%

Рішення студентів першого курсу, щодо вступу на кафедру військової підготовки в більшості випадків було їх особисте – 93%, лише в 4% на рішення вплинули батьки, а в 3% студентів інші особи.

Для студентів характерна висока мотивація щодо навчання, у 84,5% студентів – це мотив отримати офіцерське звання та почати військову службу, стати захисником чи захисницею України, у 14,5% - отримати військово-

облікову спеціальність, 1% студентів своє навчання пояснює вирішенням проблемного питання із загальним військовим обов'язком (Таблиця 3).

Таблиця 3

Мотивація студентів щодо вступу на кафедру військової підготовки

Що мотивувало до вступу	Бажання отримати офіцерське звання та стати захисником/захисницею України	Отримати нову військово-облікову спеціальність	Вирішити проблемні питання з загальним військовим обов'язком
	84,5%	14,5%	1%

Також у студентів виявилось дуже сильне почуття обов'язку громадянина України, саме так вони розуміють військовий обов'язок та захист територіальної цілісності своєї країни (Таблиця 4).

Таблиця 4.

Відношення студентів до загального військового обов'язку

		Почесний обов'язок громадянина України	Проблема яку я вони мають вирішати	Зайві клопоти	Інше
Загальний військовий обов'язок та захист України для студентів		98%	-	-	2%

Всі 100% респондентів обізнані основними святами, що стосуються захисту України (Таблиця 5).

Таблиця 5

Обізнаність студентів головними датами, щодо захисту України

	Обізнані	Не обізнані
Обізнаність головними датами, що стосуються захисту України	100%	-

Вподобання першокурсників та другокурсників у професії військового не відрізняються. В першу чергу – це військова техніка і зброя, та можливість володіти та експлуатувати її, в другу чергу – військова дисципліна і порядок і менш за все екстремальність та небезпека, дружній братерський військовий колектив і військова форма одягу (Таблиця 6).

Таблиця 6

Що найбільше подобається студентам у професії військового

Що подобається найбільше у професії військового	Військова форма одягу	Військова техніка і зброя, можливість володіти та вміло експлуатувати її	Військова дисципліна і порядок	Екстремальність та небезпека
	1%	51%	25,5%	5%
	Дружній братерський військовий колектив	Добре грошове забезпечення	Інше	Нічого
	4%	2,5%	10%	1%

Військові знання у студентів обох курсів, за їх відповідями, формує саме кафедра військової підготовки, що свідчить про сприятливі психолого-педагогічні умови військової соціалізації студентів кафедри військової підготовки Національного університету цивільного захисту України. Також на формування військових знань впливають засоби масової інформації, література, інтернет та фільми, але в останню чергу (Таблиця 7).

Таблиця 7

Вплив на формування військових знань у студентів

Що найбільшою мірою впливає на формування військових знань у студентів	Родина	Школа	Друзі	ЗМІ
	-	-	-	1%
	Кафедра військової підготовки	Література	Інтернет	Фільми
	96%	1%	1%	1%

Розглянемо, яким чином впливає кафедра військової підготовки Національного університету цивільного захисту України на соціалізацію та розвиток особистості студента.

За даними дослідження, більшість студентів першого року навчання – 55% дізналися про можливість навчання на кафедрі військової підготовки Національного університету цивільного захисту України під час дистанційної агітації (У ZOOMi), 23% від друзів й лише 13% від викладачів. На другому курсі від співробітників кафедри військової підготовки дізналися – 54% студентів (Таблиця 8). Припускаємо, що така велика різниця може бути зумовлена військовим станом в країні. Адже вищі навчальні заклади займалися переважно на дистанційній формі навчання - співробітники кафедри не мали змоги безпосередньо агітувати про її діяльність.

Таблиця 8

**Звідки студенти дізналися про можливість навчання на кафедрі
військової підготовки НУЦЗУ**

Звідки студенти дізналися про можливість навчання	Рекламний проспект, оголошення	Засобів масової інформації	Безпосередньо від викладачів, співробітників кафедри військової підготовки
	2%	-	13%
	Від батьків	Від друзів	Агітація у ZOOMi
	7%	23%	55%

Найцікавішим та особливим під час навчання для студентів є нові викладачі та нові дисципліни – 57%, адже для першокурсників це новий формат та зміст навчання. На другому місці за вподобаннями постає зброя і військова техніка. На третьому та четвертому місці – військова дисципліна та порядок й новий цікавий колектив групи.

Таблиця 9.

**Особливе та цікаве для студентів під час навчання на кафедрі військової
підготовки**

	Новий цікавий колектив групи	Нові викладачі та нові навчальні дисципліни	Військова дисципліна і порядок	Зброя і військова техніка	Інше
Що є особливим та цікавим під час навчання на кафедрі	6%	57%	10%	24,5%	2,5%

Через пів року навчання студенти першого курсу відповіли, що почувають себе вільно та спокійно – 82% та завжди добре та комфортно – 18% у колективі навчальної групи. Це свідчить про те, що на кафедрі військової підготовки культивуються традиції військового товариства і дружби, як і відповіли респонденти.

Організація навчання на кафедрі повністю влаштовує студентів, й відповідає рівню їх очікувань, абсолютно всі 100% порекомендували б своїм друзям та знайомим поступати на кафедру військової підготовки Національного університету цивільного захисту України.

На думку студентів, щоб вдосконалити процес навчання необхідно збільшити кількість практичних занять та збільшити кількість сучасної техніки й озброєння.

Таблиця 10.

Шляхи вдосконалення якості навчання на кафедрі військової підготовки на думку студентів

	Збільшення практичних занять	Збільшення кількості сучасної техніки та озброєння	Суворі дисципліна та вимогливість викладачів щодо відвідування занять	Інше
Що на думку студентів може вдосконалити процес навчання на кафедрі військової підготовки	80%	16%	2%	2%

Не менш інформативними є результати обробки та інтерпретування відповідей на анкету студентів кафедри військової підготовки другого курсу. За даними дослідження 55% студентів другого курсу мають вік 18-20 років, 45% – 21-25 років, тобто вік юнацтва та молодості. Переважна більшість з них чоловічої статі, 10% - жіночої статі. Майже всі вони з міст та родин робітників. Малий відсоток студентів з сімей службовців – 2%, підприємців – 8% та військовослужбовців – 7%. Половина студентів навчаються, половина навчаються і працюють, і лише 3% лише працює. Навчання як і на першому курсі, переважно оплачують батьки.

Розглянемо особистісно-військово орієнтовану складову військової соціалізації у другокурсників кафедри військової підготовки Національного університету цивільного захисту України. У переважній більшості студентів на вступ до кафедри військової підготовки вплинуло їх особисте рішення, що свідчить про їх високу обізнаність, тільки на 15% респондентів вплинули батьки, на 1% – друзі і на 4% вплинули інші фактори.

З аналізу мотивації студентів, бачимо, що більшість студентів є військово орієнтованими, адже 51 % вступили до кафедри військової підготовки саме для того, щоб отримати офіцерське звання та почати службу на офіцерських посадах в ЗСУ або інших структурах та стати справжнім захисником чи захисницею через високий рівень патріотизму, 20% щоб отримати нову військово-облікову спеціальність.

Про високий рівень патріотизму та усвідомлення військового обов'язку студентів свідчити те, що 99% студентів обізнані про головні дати, що

стосуються захисту України (1 жовтня та 6 грудня), а також те, що військовий обов'язок для 60% є почесним обов'язком, для 38% це є щось інше, на відміну від першого курсу.

Найбільше в професії військового студентам подобається військова техніка і зброя та можливість володіти і вміло експлуатувати її – 32 %, військова дисципліна і порядок - 12%, дружній братерський колектив - 9%, екстремальність й небезпека - 7%, найменш за все добре грошове забезпечення, а отже вони не мають на меті матеріальної вигоди з майбутньої професії військового, 35% подобається щось інше, і 4% не визначилися з відповіддю.

З аналізу дослідження очевидно, що найбільшою мірою на формування військових знань як у першокурсників так і у другокурсників впливає саме кафедра військової підготовки – 94 %, і тільки в 1,5% література, 1,5% засоби масової інформації й у 2% інтернет. Отже, кафедра військової підготовки Національного університету цивільного захисту України формує у студентів професійно важливі знання, вміння та навички для майбутньої професії військового, та є провідним інститутом (агентом) військової соціалізації.

Про навчання на кафедрі військової підготовки Національного університету цивільного захисту України більшість студентів дізналася під час агітації через ZOOM та безпосередньо від викладачів, співробітників кафедри та від друзів, що свідчить про високий рівень агітаційної та профорієнтаційної роботи на кафедрі. З рекламних проспектів та оголошень й засобів масової інформації дізнався незначний відсоток людей.

Найбільш цікавим та особливим для студентів другого курсу у навчанні є зброя і військова техніка – 63%, на відміну від 1 курсу. Це може бути зумовлено тим, що другокурсники вже набули практичних навичок зі стрільби та метання навчальних гранат та мають практичні заняття у навчальній пожежно-рятувальній частині, де є можливість працювати з технікою. Менш за все студентів цікавить колектив групи – 3%.

Як і у першокурсників, у другокурсників навчання на кафедрі військової підготовки найбільше розвиває дисциплінованість. За відповідями респондентів, відповідальність та цілеспрямованість більше розвивається у студентів другого курсу, що може бути зумовлено тим, що вони вже розуміють особливості майбутньої професії та є більш цілеспрямованими щодо отримання офіцерського звання. Також у другокурсників, на відміну від першокурсників, активно проявляється така якість як патріотизм, це свідчить про ретельну та успішну військово-патріотичну роботу викладацького складу кафедри та активу студентів. Отже, кафедра військової підготовки Національного університету цивільного захисту формує та розвиває високі морально-психологічні якості громадянина-патріота України, важливі якості, необхідні для ефективного виконання службових обов'язків, які є суттєвим показником військової соціалізації у студентів.

100% респондентів відповіли, що їх навчають на кафедрі військової підготовки традиціям дружби і військового товариства, що є важливою умовою для формування та підтримки здорових відносин та традицій.

На військову соціалізацію студентів великий вплив має колектив. Майбутні офіцери запасу обох курсів почувають себе у колективі вільно та спокійно – 80%, а завжди добре та комфортно – 20%. Це є позитивним показником розвитку колективу та здорового соціально-психологічного клімату. Для більшості студентів організація навчання на військовій кафедрі є зручною та повністю їх влаштовує – 88%. Всі студенти стверджують про корисність нових знань та рівень навчання відповідає їх очікуванням.

На думку студентів як першого так і другого курсів, щоб вдосконалити навчання на кафедрі військової підготовки необхідно збільшити кількість практичних занять. Певна кількість респондентів – 17% вважають, що необхідно збільшити кількість сучасної техніки й озброєння.

Абсолютно всі студенти порекомендували б своїм друзям та знайомим вступити до кафедри військової підготовки Національного університету цивільного захисту України.

Можна зробити висновок, що кафедра військової підготовки готує професійно мотивованих офіцерів запасу, формує у них високі морально-психологічні якості, закладає цінності та норми військового середовища, формує певні професійні знання, та навички, необхідні для успішного виконання військового обов'язку. Тобто, кафедра має провідний вплив на військову соціалізацію студентів.

Результати проведеного дослідження зорієнтували колектив кафедри військової підготовки НУЦЗУ на вдосконалення навчально-матеріальної бази кафедри та посилення практичної складової навчального процесу. У 2022-2023 навчальному році:

1. Введено в навчальний процес клас загальновійськової підготовки з актуалізацією на вогневу підготовку та тактичну медицину.
2. Введено в навчальний процес клас морально-психологічного забезпечення з актуалізацією психологічної допомоги, укомплектована валіза психолога.
3. Навчальні збори зі студентами проведено у навчально-тренувальному центрі ЗСУ («Поділля») – 30 діб, особлива увага приділялась проведенню триденного тактико-спеціального навчання.

На основі проведеного дослідження можна сформулювати такі рекомендації щодо вдосконалення психологічних та педагогічних умов військової соціалізації студентів кафедри військової підготовки Національного університету цивільного захисту України:

1. Вдосконалити форми агітаційної роботи – відео конференції у системі ZOOM, GOOGLE MEET. Вдосконалити зміст рекламних проспектів, оголошень, буклетів про діяльність кафедри військової підготовки та поширювати їх серед студентів вищих навчальних закладів;
2. Проводити заходи, що спрямовані на розвиток патріотизму та національної самосвідомості студентів, особливо першого курсу;
3. Проводити змагання з військово-прикладних (практичних) вправ серед навчальних груп: стрільби з різних видів зброї, метання гранат, виконання нормативів з тактичної медицини, вогневої підготовки, РХБЗ тощо;

4. Узагальнити, активно поширювати та вдосконалювати досвід проведення навчальних зборів зі студентами на базі навчально-тренувального центру ЗСУ «Поділля».

ЛІТЕРАТУРА

1. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон від 25.03.1992 ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
2. Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу: Постанова КМУ №48 від 01.02.2012 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/48-2012-%D0%BF#n9>
3. Про затвердження Інструкції про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу: Наказ МОУ та МОН України від 14.12.2015 №719/1289 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1678-15#Text>